

O AKTUALNOSTI KOMUNIZMA

JACQUES RANCIÈRE

Kaj pomeni danes »aktualnost komunizma«?¹ V resnici nam aktualnost komunizma pomeni dvoje. Najprej to, da je nekaj nujnega. Za nekaj rečemo, da je aktualno, kadar to postavi na dnevni red – bodisi kot problem ali pa kot rešitev – situacija, v kateri trenutno smo. Drugič, aktualnost razumemo kot realnost. Reči, da je nekaj aktualno, pomeni, da to ni samo »na dnevnem redu«, skratka, da ni zgolj možno ali verjetno, ampak da že ima realnost, učinkovitost, in to tu in zdaj. Izraz »aktualnost komunizma« ne pomeni, da je komunizem zgolj zaželen – kot odgovor na nasilje, krivico ali iracionalnost kapitalizma –, pač pa pomeni, da na neki način že obstaja, se pravi, da ni zgolj naloga, temveč tudi proces.

Kako je mogoče misliti ujemanje teh dveh »aktualnosti«? Za marksistično tradicijo je to vprašanje odveč, ker že od začetka predpostavlja to ujemanje. Naše spraševanje o aktualnosti komunizma se dejansko opira na dva marksovska aksioma. Prvič, da komunizem ni nikakršen ideal. Komunizem je dejanska življenjska forma. V nasprotju z demokracijo, ki svobodo in enakost zgolj *reprezentira*, in to v ločeni obliki prava in države, je komunizem njuna čutna realnost, utelešen je v oblikah obstoječega skupnega sveta. Drugič, komunizem kot življenjska forma ni shod dobro mislečih posameznikov, ki si prizadevajo vzpostaviti kolektivno življenje kot odgovor na sebičnost oziroma krivico. Komunizem je popolno udejanjenje forme univerzalnosti, ki je že dejavna. Je dovršitev kolektivne racionalne moči, ki že obstaja, četudi v obliki svojega nasprotja, namreč partikularnosti zasebnega interesa. Kot je zatrdil že Marx, kolektivne sile človeštva že obstajajo, toda objektivirane v unilateralni obliki kapitalistične produkcije. Zdaj je potrebna zgolj forma njihove kolektivne in subjektivne prisvojitve.

Ta korak je mogoče uspešno narediti, zahvaljujoč dvem nadaljnjim Marxovim aksiomom. Prvič, že udejanjenje teh kolektivnih sil implicira notranjo dinamiko. Moč »neločljivega«, ki je dejavna v teh silah, vodi k

¹ Pričujoči tekst je predelan prispevek na mednarodnem simpoziju »Indeterminate Kommunismus« na univerzi v Frankfurtu novembra 2003.

razkroju kapitalistične forme »zasebnosti«. Drugič, to velja še toliko bolj, ker ta dinamika razbija vse druge oblike skupnosti, vse oblike »posebnih« skupnosti, naj so utelešene v državi, religiji ali tradicionalnih družbenih vezeh. Pokaže se, da je kolektivna prisvojitev, ki naj bi jo uresničeval komunizem, *edina* forma možne skupnosti, ki je še mogoča, potem ko so vse druge skupnosti izničene.

To je klasičen odgovor na vprašanje o aktualnosti komunizma. Sam mislim, da se prevladujoč pristop k aktualnosti komunizma danes še vedno opira na ta aksioma. V tem pogledu ni komunizem nič bolj ali nič manj aktualen, kot je bil, denimo, leta 1847 ali pa leta 1917. Tisti, ki zatrjujejo, da obstaja neka posebna aktualnost aktualnosti komunizma, se ne morejo zadovoljiti z ugotovitvijo, da so postali učinki kapitalizma neznosnejši ali bolj iracionalni kot pred tridesetimi leti. Finančna kriza, ki je izbruhnila septembra 2008, vsekakor naredi vprašljivo trditev, da se je sam kapitalizem zmožen regulirati. Toda nezmožnost finančnega kapitalizma, da obvladuje lastne učinke, ne zadostuje za opredelitev aktualnosti komunizma. Pač pa bi morali pokazati, da je komunizem danes bolj kot kdaj koli prej dejanski in dejaven znotraj samega kapitalizma. Pokazati in dokazati bi morali, da je aktualen tako kot materialnost čutnega skupnega sveta kakor tudi kot uresničitev nematerialne forme racionalnosti.

Če pa problem postavimo na ta način, je po njegovi meri izdelana rešitev že pri roki, formulirali pa bi jo lahko takole: komunizem že obstaja znotraj kapitalistične produkcije, in sicer zato, ker obstajajo nove oblike te produkcije. Argument v prid te rešitve bi lahko povzeli takole: danes kapitalistična produkcija proizvaja vedno manj materialnih dobrin, zato pa vedno več storitev oziroma komunikacijskih sredstev. Ker postaja njegova produkcija vedno manj materialna, se čedalje bolj odmika od stanja, ko je bilo mogoče prilaščanje blag in varljivih fetišev. Kapitalistična produkcija se vse bolj spreminja v produkcijo globalne mreže, ki je ravno čutna materialnost nematerialne kolektivne inteligence. To, kar kapitalizem danes proizvaja, niso več dobrine, ki bi si jih bilo mogoče zasebno prilastiti, ampak mreža človeške komunikacije, kjer produkcija, potrošnja in menjava niso več med seboj ločene, ampak vpete v isti kolektivni proces. Tako sama vsebina kapitalistične produkcije razbije kapitalistično formo. Vedno bolj se zdi, da postaja kapitalistična produkcija isto kot komunistična moč kooperacijskega nematerialnega dela.

Na ta način je zdaj mogoče razumeti dve trditvi iz *Komunističnega manifesta*: da je buržoazija postala svoj lastni grobar in da se »vse trdno in stalno razblinja«. ² Postmoderno spreminjanje vsega v nematerialno naj

² [Marx in Engels 1971, 592.]

bi ustvarilo aktualnost čutnega sveta, ki je identičen manifestaciji kolektivne inteligence. Komunizem bi postal aktualnejši in resničnejši kot kdaj koli prej, ker bi moč kapitalistične mreže pripeljala do tega, da bi postali moč držav-nacij in moč političnega delovanja, okoli katerih se kapitalistična mreža ovija, vedno bolj in bolj neučinkoviti. Aktualnost komunizma bi tako utegnila postati, in sicer v obliki neločljivega življenja množstva, poslednja manifestacija zgodovine biti. Komunizem, nam dopoveduje, mora danes postati ontološki.

Kar zadeva ontologijo, mislim, da bi komunizem najprej moral pretrgati z *ontotehnološkim trikom*. Ontotehnološki trik sestavljata dve poglavni operaciji. Prvič, ontotehnološki trik poistoveti kompleksni sklop procesov in protislovij, ki oblikujejo naš zgodovinski svet, z udejanjenjem ontološke določitve, z uresničenjem obljube – ali grožnje –, ki ju vsebuje sama zgodovina biti. Drugič, sredstvo za to udejanjenje poistoveti z uporabo te ali one tehnologije, pri kateri je mogoče povezati nematerialnost procesa biti z materialnim procesom produkcije. V obdobju, ki je trajalo več kot stoletje, so elektrika, radiografija, radio, televizija, računalniki in mobilni telefoni drug za drugim nastopali kot zastopniki nematerialne inteligence v našem trdnem in prozaičnem svetu.

Meni se namreč zdi, da bi morali natančneje preiskati predpostavke tega »aktualnega« komunizma. Že »aktualnost« formule »vse trdno in stalno se razblinja« kot tudi dejstvo, da je bila več kot dvajset let uporabljena kot dokaz za »postmoderni« svet narcističnega individualizma, ki se je znebil starih sanj o kolektivni emancipaciji, bi lahko vsaj zbudila dvom v pripoved o globalni nematerialni mreži. Dokler tudi sami ne postanemo nematerialna bitja, konzumiramo hrano in obleko ter uporabljamo računalnike, ki udejanjajo kolektivno inteligenco kapitalizma veliko bolj v obliki nezadostno plačanega tovarniškega dela, nezadostno plačanega dela na domu, dela na črno »nelegalnih« priseljencev v nelegalnih delavnicah, kakor v obliki nematerialne komunikacije. Nematerialna produkcija ne zajema celote kapitalistične produkcije. Umetnik, Allan Sekula, je nedavno uporabil umetniška sredstva za to, da bi nas v *Fish Story* spomnil, kako globalna mreža kapitalizma ni toliko zadeva računalnikov kakor ladij in zabojnikov, v katerih ne cirkulirajo samo dobrine za konsumpcijo, marveč tudi deli tovarn in oblik delovnih procesov, ki jih prevažajo sem oziroma tja, pač glede na kolektivno inteligenco dobička.

Tudi argument, ki enači *dematerializacijo* in *razblagovljenje* [*de-commodification*], je vse prej kakor samoumeven. Vzemimo zgled, sposojen iz umetniške prakse in intelektualne lastnine. Pred kakimi tridesetimi

leti so si konceptualni umetniki prizadevali pretrgati s poblagovljeno formo umetnosti tako, da niso več izdelovali trdnih objektov, ki bi bili na voljo zasebnim lastnikom, pač pa zgolj posebne forme prezentacije oziroma spacializacije idej: luknja v steni, razpoka v zgradbi, črta v puščavi in tako naprej. Toda intelektualna in umetniška lastnina vseeno nista izginili. Ravno nasprotno. Prišlo je zgolj do premestitve v naši predstavi o sami umetniški lastnini. Danes v umetnikih vidimo in jih tudi plačujemo predvsem kot lastnike in prodajalce samih idej. To pomeni, da je inteligenca kot taka stopila na mesto svojih produktov. Namesto da bi prišlo do odprave zasebnega prilaščanja, je nematerialnost konceptov in podob postala njeno najboljše zavetišče.

Zdi se, da obstaja več različnih oblik uveljavljanja kolektivne inteligence. Globalna mreža kompjuterizirane inteligence je ena instanca. Globalna inteligenca kapitalizma je druga. Socializacija intelektualne zmožnosti kogar koli pa je spet tretja. Če obstaja nekaj takega kot *komunistična* moč inteligence, te gotovo ne gre iskati v kiberprostoru [*cyberspace*]. Vse prej bi jo morali videti v zmožnosti tistih, ki izdelujejo dele računalnikov, in tistih, ki jih sestavljajo, da odločajo ne samo o tistem, kar zadeva računalnike, ampak tudi o vseh vprašanih, ki zadevajo kolektivno življenje. Je kolektivno utelešenje zmožnosti kogar koli, moč tistih, ki jih noben od privilegijev, ki jih prinaša kakšna kvaliteta – naj bo to rojstvo, bogastvo, znanost ali kaj drugega – ne »kvalificira« za to, da izvajajo oblast. Je svojevrstna in paradokсна oblast »nekvalificiranih« ljudi.

Prav ta moč je tista, ki je načelo politike. Če je politika nekaj, kar se razlikuje od institucij države oziroma boja za oblast: konfiguracija svojevrstne »totalnosti«, ki vznikne kot dodatek k vsakemu kolektivnemu telesu – kolektivno uresničevanje enakosti inteligence oziroma uresničevanje inteligence, ki je zmožnost kogar koli. To pomeni, da zmerom obstajajo različne oblike realizacije »kolektivne inteligence«, da skratka ni nobenega bistva skupnega, ki bi ga bilo mogoče udejanjati v neločenem življenju ali v neločeni skupnosti. Politično uresničevanje enake inteligence zmerom sledi drugim oblikam »kolektivizacije« inteligence: vojaško poveljevanje, monarhija, duhovščina, obrt in tako naprej. To pa pomeni, da se lahko enakost inteligence manifestira zgolj v obliki *spora* [*dissensus*].³

S sporom ne mislim na konflikt interesov, mnenj ali vrednot. Pač pa ga uporabljam za označitev združitve dveh oblik čutnega udejanjanja ko-

³ Ta argument je natančneje razvit v moji knjigi *Nerazumevanje. Politika in filozofija* (Rancière 2005).

lektivne inteligence. Politika, če jo razumemo kot uresničitev zmožnosti kogar koli, zgradi svoj lastni čutni svet, ki se na neki način doda čutnemu svetu, kot so ga izoblikovale državna moč, vojaška, ekonomska, religiozna ali šolska moč in ki niso nič drugega kakor *privatizirane* moči kolektivne inteligence, to se pravi, oblike izključne prilastitve virov kolektivne inteligence. Politika gradi svoj lastni čutni svet, in sicer tako, da se tem močem zoperstavlja, a hkrati deluje znotraj njih. Aktualizira »komunizem inteligence« s pomočjo konstrukcije tega ali onega spora, konstrukcije, ki vzpostavlja mrežo diskurzov in praks, in sicer znotraj sveta, ki so ga strukturirale vse oblike utelešenja privatizirane kolektivne inteligence.

Marksovski komunizem je vzniknil kot kritika te prekarne oblike komunizma. Vzniknil je kot obljuba čutne skupnosti skupne inteligence, ki bi preseгла ločevanje med različnimi svetovi skupnega izkustva. Kot je znano, je vzniknil v intervalu med dvema političnima revolucijama: francosko revolucijo iz leta 1789 in evropskimi revolucijami iz leta 1848. *Komunistični manifest* je bil napisan leto pred revolucijami leta 1848. Toda teoretsko ogrodje, iz katerega je vzniknila ideja o komunizmu, je treba umestiti v čas kakih petdeset let nazaj. Sega v čas, ko je nekaj nemških pesnikov in filozofov določilo, da je njihova naloga in hkrati naloga njihovega naroda najti odgovor na polom francoske revolucije. Menili so namreč, da je francoskim revolucionarjem spodletelo pri nalogi ustvariti nov svet svobode in enakosti, in sicer zato, ker so iskali svobodo in enakost tam, kjer ju ni bilo mogoče najti, namreč v »mrtvih formah« zakonov in državnih institucij. Francoski revolucionarji se niso bili zmožni lotiti problema pri koreninah, se pravi, postaviti problem svobode in enakosti na njun dejanski teren, namreč na teren konfiguracije izkustvenega sveta. Za njih je bila resnična le tista revolucija, ki je bila uresničena v materialnosti izkustvenega sveta, zoperstavljena vsakemu ločenemu udejnjanju skupnega.

V skladu s programom estetske revolucije je vzrok za dominacijo ločitev. To pa posledično pomeni, da je polno uresničitev svobode in enakosti mogoče razumeti kot ponovno združitev različnih oblik kolektivne inteligence v eno in isto obliko čutnega izkustva. To pomeni, da mora kolektivna inteligenca na novo preoblikovati celoto materialnega sveta, zato da bi ga spremenila v produkt svoje lastne nematerialne moči.

Tak je bil konec 18. stoletja program »estetske revolucije«, ki je bila zoperstavljena »spodleteli« politični revoluciji. Ta program najlepše ponazarja nekaj strani »najstarejšega sistematičnega programa nemškega idealizma«, ki so ga napisali Hegel, Hölderlin in Schelling in ki je zoper-

stavljaj mrtvemu mehanizmu države živo telo ljudstva, program, ki ga je animiralo utelešenje filozofije v novi mitologiji, to se pravi, v novem tkivu skupnega življenja. Taka je bila petdeset let pozneje »človeška revolucija«, revolucija proizvajalcev, ki jo Marx zoperstavi laži formalne demokracije. Tak je dve stoletji pozneje živi komunizem množstva, ki ga nosi nezaustavljiva ekspanzija globalne mreže.

Aktualnost komunizma še vedno ostaja aktualnost te izvorne zastavitve. Je večna aktualnost paradigme »estetske« revolucije. Na žalost pa ni program za uresničitev kolektivne inteligence v procesu izgradnje sveta, ki bi ji ustrezal, nikdar pripeljal do družbe svobode in enakosti. Pač pa je pripeljal bodisi do kapitalistične svetovne dominacije nad kolektivno inteligenco ali pa do absolutne oblasti državne hierarhije, ki naj bi utelešala kolektivno inteligenco kooperativnega dela. Danes sta ti dve obliki dominacije združeni v oblasti kitajske komunistične partije, ki ji je uspelo izrabiti zmagoslavje kapitalistične globalizacije.

To je razlog, zakaj bi bilo bolje, če bi se problema lotili z nasprotni strani in začeli z *neaktualnostjo* komunizma, z nikdar odpravljivo *nepravočastnostjo* udejanjanja egalitarne moči kolektivne inteligence glede na vsak »objektivni« proces, vsak proces neenakega uresničevanja kolektivizirane inteligence.

Ne biti času primeren pomeni, da sodiš in hkrati ne sodiš v isti čas, tako kot *atopia* pomeni, da sodiš in hkrati ne sodiš na isto mesto. Biti času neprimerni ali atopični komunisti pomeni, da mislimo in delujemo tako, da udejanjamo brezpogojno enakost kogar koli s komer koli v svetu, v katerem komunizem nima nobene dejanskosti razen dejanskosti mreže, ki so jo stkale prav naše komunistične misli in dejanja. To pomeni, da ni nobenega »objektivnega« komunizma, ki bi že bil dejaven znotraj form kapitalistične produkcije, nobenega komunizma, ki bi ga anticipirala logika kapitalizma. Kapitalizem je zmožen proizvesti vedno več nematerialnosti. Toda ta nematerialnost ne bo nikdar nič več kakor nematerialnost kapitalizma. Kapitalizem lahko proizvaja samo kapitalizem. Če komunizem sploh kaj pomeni, potem pomeni nekaj, kar je radikalno heterogeno glede na logiko kapitalizma, popolnoma heterogeno glede na materialnost tega kapitalističnega sveta.

Ta heterogenost ne zadostuje za to, da bi dal komunizmu mesto, ki bi mu bilo lastno. Biti času neprimerni in atopični komunisti pomeni biti hkrati znotraj in zunaj. Pomeni z našimi lastnimi mislimi, dejanji in boji graditi svet, ki je svet materialnega in nematerialnega komunizma. Ta »ločeni« komunizem se utegne zdeti zelo restriktiven. Vendar mislim, da bi si prej morali prizadevati za ponovno afirmacijo radikalnosti komuni-

stične moči ločevanja, kakor da bi večno pogojevali prihod komunizma z razvojem kapitalizma – kar pomeni pogojevali večno aktualnost kapitalizma z večnostjo kapitalizma. Komunizem, o katerem govorim, je restriktiven, toda sami moramo preizkušati moči te restrikcije. V vsakem primeru pa je ta restriktivni komunizem edini *obstoječi* komunizem. Globalna ekonomija ni zmožna ustvariti nikakršnega komunizma. A tega tudi ni zmožna kriza, kar je eden od naukov septembra 2008. Kriza je morda pokazala, da je konec s pankapitalistično utopijo, kot se je sprožila po zlomu sovjetskega imperija – s tem mislim na utopijo, da se lahko prosti trg sam regulira in postane globalni zakon, ki obvladuje vsa področja človekovega izkustva v celotnem svetu – toda tisto, kar se je pokazalo kot rešitev za krizo, je bila vrnitev k nekaterim oblikam državne regulacije ekonomije. Aktualnost državne regulacije ni aktualnost komunizma. Kvečjemu gre za premestitev v oligarhični vladavini globalnega sveta.

»Aktualnost« komunizma je aktualnost njegove kritike. Je aktualnost kritike ideje o aktualnosti, ki se je opirala na predpostavko komunistične moči, notranje samemu kapitalizmu. Naš svet ni postal nematerialen. Ni pričakovati, da si bo kapitalizem izkopal grob. Vseeno pa Marxova tretja teza ni vprašljiva: emancipacija delovnih ljudi bo mogoča zgolj kot njihovo lastno delo. Danes ni drugega komunističnega sveta razen tistega, ki ga ustvarja mreža naših afirmacij in demonstracij zmožnosti kogarkoli.

LITERATURA

- Marx, Karl in Engels, Friedrich. 1971. »Manifest komunistične stranke. Komunistični manifest« (prev. C. Vipotnik in B. Debenjak). V: Karl Marx in Friedrich Engels. *Izbrana dela*, 2. zvezek. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Rancière, Jacques. 2005. *Nerazumevanje. Politika in filozofija* (prev. J. Šumič-Riha). Ljubljana: Založba ZRC.

PREVEDLA JELICA ŠUMIČ-RIHA

